
Sládkovič dnes

Irena Bilińska

BILIŇSKA, I.: Sládkovič today

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 68, 2021, No. 2, p. 93-96

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.2.1>

ORCID ID: 0000-0001-9053-3043

Key words: Andrej Sládkovič, Slovak literary Romanticism, national model of literature, polyphonic model of Romanticism

The poet, translator, literary critic and protestant priest Andrej Sládkovič (1820–1872) is generally considered a foremost poet of the Romantic generation. He authored two key works of Slovak literary Romanticism, *Marína* (1846) and *Detvan* (1853) – long poems that have significantly influenced further development of literature written in Slovak. There are two basic positions from which literary history views his oeuvre. These are based on the divided standpoints from which the whole period of Slovak literary Romanticism is viewed. Academics either see it as a single, undivided, conservative and nation-centred unit or as a polyphonic and progressive movement open to other European literatures. Advocates of the former opinion interpret Sládkovič's works as part of national literary history the aim of which is the assertion of folk national identity. The opposing group of scholars emphasises the unique qualities of Sládkovič's poetry and positions it within wider philosophical and aesthetic contexts of 19th-century European culture. From this point of view, developmental interferences of Slovak Romantic literature are seen as a dynamic part of multifaceted processes of the given period.

Kľúčové slová: Andrej Sládkovič, slovenský literárny romantizmus, národný model literatúry, polyfonický model romantizmu

Andrej Sládkovič (1820 – 1872),¹ vlastným menom Andrej Braxatoris, básnik, prekladateľ, literárny kritik, evanjelický kňaz, je v slovenskej kultúre etablovaný ako „prvý básnik“ romantickej generácie, tvorca dvoch kľúčových a s ohľadom na ďalší literárny vývin medzníkových básnických skladieb slovenského literárneho romantizmu – *Marína* (1846) a *Detvan* (1853). Jeho literárne dielo bolo však žánrovo i druhovo oveľa širšie – hneď na začiatku svojej literárnej dráhy si vyskúšal dobovo aktuálne témy, od intímnych cez vlastenecké až po historické, neskôr sa pokúšal o umelecký preklad, zanechal epické a dramatické zlomky.² Po celý život si hľadal vlastnú umeleckú cestu, ktorá by bola vhodnou slovenskou a slovanskou odpoveďou na literárne otázky doby.

V pozadí jeho literárnej tvorby je stále prítomná dobovo akútna idea slobodného národa a aktuálne otázky slovenského umeleckého života. Pokiaľ v korešpondencii a publicistike vytyčoval pragmatickú cestu národného vývinu, v literatúre nadväzoval na najlepšie domáce a európske vzory a smery. Počas štúdií v Nemecku si osvojil ideu osobnej a tvorivej slobody. V literárnej tvorbe nadväzoval tak na ľudové zdroje, ako aj na domácu literárnu tradíciu (najmä na Jána Kollára) a rovnako zužitkoval impulzy z inonárodnej literárnej tradície – západoeurópskej (Dante Alighieri, Johann Wolfgang Goethe, Fridrich Schiller a ďalší) i slovanskej (Adam Mickiewicz, Alexander Sergejevič Puškin, Karel Hynek Mácha). Jeho *Marína*, vôbec prvá a zároveň jediná básnická kniha vydaná v štyridsiatych rokoch 19. storočia v štúrovskej slovenčine, je hodnotená ako romantický ideál osobnej a tvorivej slobody básnika, ako vzdor voči zákonom starého sveta a túžba po nastolení nových ideálov, kde láska je viac filozofickým ideálom a výrazom básnikovho hodnotového a umeleckého univerza, než odrazom jeho citov k reálnej žene, Maríne Pišlovej. V roku 1861 participoval ako jeden z mála dobových poetov na knižnom vydaní svojho zobraňovaného diela – *Spisy básnické Andreja Sládkoviča* vtedy v tvorivej diskusii s ním edične pripravil Jozef Karol Viktorin.

Tematické rozpätie Sládkovičovho diela, jeho estetická vycibrenosť a filozoficko-náboženský rozmer, ako aj nekompromisná angažovanosť za národné veci spôsobili, že už jeho súčasníci mu venovali oslavné spisy, ktoré sa neskôr stali zdrojom národno-literárnych legiend a usmerňovali ďalšiu interpretáciu básnikovho diela. Takými boli napríklad *Rozpomienky na Ondreja Sládkoviča* od Jána Kalinčiaka uverejnené v časopise *Sokol* v roku 1862 či *Nákres života Andreja Braxatorisa-Sládkoviča* od Ludovíta Grossmanna v časopise *Orol* v roku 1874. Postupne, prostredníctvom vyjadrení dobových literárnych kritikov, sa ustaloval obraz básnikovej veľkosti (výberovo Vajanský 1956; Milkin 1920).

1 200. výročie narodenia romantického básnika a národného dejateľa A. Sládkoviča, ktoré si slovenská kultúrna verejnosť pripomínala v roku 2020, bolo príležitosťou pre viaceré jubilejné vystúpenia a publikácie. Aj Ústav slovenskej literatúry SAV a Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave pripravovali vedeckú konferenciu venovanú životu a dielu A. Sládkoviča. Vedecké podujatie sa však nemohlo vzhľadom na opatrenia v súvislosti s pandemiou COVID-19 uskutočniť. V tomto čísle časopisu *Slovenská literatúra* publikujeme výber z časti príspevkov, ktoré mali byť jeho súčasťou.

2 A. Sládkovič písal intímnu lyriku, filozofické skladby (*Sóvety v rodine Dušanovej*), nábožensko-meditatívnu poéziu, epickú poéziu s historickými námetmi (*Gróf Mikuláš Šubič Zrinský na Sihoti*, 1866), národné angažované, príležitostné a didaktické básne, prózu a drámu. Bol vnímaný ako básnik harmónie a idyly, neskôr aj ako hlásateľ slovanského vlastenectva a zástanca národných práv Slovákov. Ako publicista sa vyjadroval k súvčasnemu národno-politickému daniu.

Interpretácie súčasných bádateľov kontinuitne rozvíjajú líniu, ktorá sa tiahne od prvých výkladov básnikovho diela predstaviteľmi jeho vlastnej generácie a ktorá pokračovala sondami literárnych historikov počas celého 20. storočia. Sládkovičovo dielo skúmali poprední slovenskí a zahraniční bádatelia, ako boli Jaroslav Vlček, Štefan Krčméry, Rudo Brtáň, Alexander Matuška, Mikuláš Bačoš, Flora Kleinschnitzová, Milan Pišút, Michal Chorváth, Viktor Kochol, Nora Krausová, Cyril Kraus, Stanislav Šmatlák, Eduard Gombala, Zlatko Klátik, Pavol Vongrej, Lubomír Kováčik, Jacek Kolbuszewski. Rozsah, žánrová, tematická a estetická rôznorodosť jeho tvorby však stále otvárajú nové výskumné otázky, výberovo napríklad k problematike žánrového určenia, textologických zmien, ideového smerovania, symbolického vyznenia, tvorivej reakcie na postuláty estetickú koncepcie Ľudovíta Štúra, prístupu k folklórnej látke, aplikovania dobových vzorcov zo západoeurópskej kultúry, inšpirácie slavianofilstvom. Hĺbkový výskum si vyžaduje aj básnikova korešpondencia.

V prístupe literárnych historikov k Sládkovičovmu dielu – podobne ako v prístupe k celému slovenskému literárnemu romantizmu – sú však stále viditeľné dve protikladné tendencie. Ich základom je spor, či bol slovenský romantizmus monolitný jav alebo, naopak, jav mnohosmerný, či to bol smer konzervatívny alebo pokrokový, domáci, resp. ľudový alebo európsky.

Literárny historik C. Kraus, ktorý mal veľké zásluhy na propagovaní Sládkovičovho diela, najmä ako editor poslednej, dodnes platnej textologickej úpravy jeho diela, sa výskumne profiloval práve ako zástanca koncepcie monolitného charakteru slovenskej romantickej tvorby. V posledných tridsiatich rokoch však vznikol rad prác, ktoré v nadväznosti na výskumné zistenia Oskára Čepana a Jaceka Kolbuszewského poukázali na mnohosmernosť a polyfonickosť slovenského literárneho romantizmu. Ich autormi sú Peter Zajac, Joanna Goszczyńska, Lubomír Kováčik, Irena Bilińska, Lubica Somolayová-Schmarcová, Jana Pácalová-Piroščáková, Anna Kobylínska, Rafał Majerek a ďalší. Napriek tomu v kontexte Sládkovičovho diela naďalej pretrváva diskusia nad ideovým vyznením básnikovej tvorby. Stále nie je jasné, nakoľko básnik striktné realizoval literárnoestetické postuláty Ľ. Štúra na tvorbu novej slovanskej poézie, aký veľký vplyv mala na jeho dielo slavianofilska ideológia, do akej miery ho ovplyvňovali ľudové pramene, nakoľko tvorivo realizoval súveké moderné literárne modely.

Pokiaľ sa *Marína* stala inšpiráciou už pre Sládkovičových súčasníkov a mala výrazný vplyv aj na ďalší vývin modernej slovenskej lyriky, od Pavla Országha Hviezdoslava cez Janka Jesenského a Ivana Kraska až po Jána Smreka, významové vyznenie druhého najznámejšieho Sládkovičovho diela *Detvan* presiahlo literárny rámec. Literárny hrdina začal fungovať ako prototyp Slováka, ktorý zosobňuje idealizované národné vlastnosti. Z perspektívy národného interpretačného rámca bol jednoznačne zdôrazňovaný ľudový pôvod hrdinu ako emanácia národného ducha a spolu s ním aj východiskový ľudový ráz Sládkovičovho básnického gesta. Novšie výskumy však poukazujú na to, že ide o transponovanú a transformovanú ľudovosť. Pozornosť sa presúva okrem iného na vplyvy literárneho *biedermeieru*, ktoré Sládkovič realizoval v tomto idylickom epose. Popri tom však zotrvačne prežíva a nanovo sa opakuje názor, že ľudovosť je konštantným estetickým východiskom a ideovým vyústením tejto skladby...

Poľský literárny vedec Ryszard Nycz v kontexte výskumu literatúr, ktoré vznikali v zložitých národnostných podmienkach 19. storočia, podotýka, že národný literárny model chápaný ako realizácia národného ducha mal „dostredivý charakter, sústredený na kultivovanie základných, pôvodných hodnôt a bol exkluzívny, lebo bol odlučovateľný (nezriedka xenofobicky otočený) od cudzích vzorov a teleologicky nasmerovaný na hľadanie podstatných vlastností, ktoré by legitimizovali neprerušovanú kontinuitu kultúry a národného ducha, resp. totožnosť etnickej spoločnosti [...]. Najmä literatúra sa stala privilegovaným médiom a užitočným nástrojom identifikácie, formovania, zabezpečovania a potvrdzovania národnej totožnosti“ (Nycz 2012: 14-15). Podľa R. Nycza „uvažovanie o národnej literatúre, ktoré je obmedzené len na okruh stanovený domácou literárno-kultúrnou tradíciou, môže smerovať iba k tvoreniu (resp. udržiavaniu) mýtov, ktoré mystifikujú význam opravdivých faktorov, ktoré ovplyvňovali literárny vývin. To sa týka aj zmien, ktoré boli výsledkom vonkajšieho pôsobenia a závislosti od centrálnych kultúr a literatúr v omnoho väčšom stupni, než to chce priznať tradičná literárna história“ (Nycz 2012: 27).

Podobnými napätiami sú ovplyvnené aj aktuálne prebiehajúce vedecké diskusie o diele A. Sládkoviča. V zásade ich charakterizuje rozdelenie na dva smery. Prvý určuje koncept národne chápanej literárnej histórie, ktorej cieľom je potvrdzovanie ľudovej národnej identity. Druhý exponuje unikátne vlastnosti Sládkovičovho diela na pozadí širších filozofických, ideových a estetických kontextov európskej kultúry 19. storočia, v ktorých sa vývinové interferencie slovenskej romantической literatúry ukazujú ako mnohorozmerný proces – príkladom tohto typu uvažovania môžu byť napríklad kapitoly v monografii *Slovenský romantizmus. Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu* (Zajac – Schmarcová a kol. 2016). Nové impulzy ponúka aj výskum sociálnych otázok, zdrojov filozofických a politických inšpirácií a sledovanie ich vplyvu na dobový umelecký život, s použitím nástrojov z oblasti dejín ideí, politickej filozofie a sociológie – príkladom takéhoto prístupu sú knihy J. Goszczyńskiej *Wielkie spory małego narodu* (2015) a *Synowie Słowa* (2008), ktoré ešte neboli preložené do slovenčiny. Mnohosmerné otváranie interpretačného priestoru diela A. Sládkoviča naznačujú aj príspevky publikované v prvej časti tohto čísla časopisu *Slovenská literatúra*.

Pramene

- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1878. *Andreja Sládkovičova spisy básnické*. Praha: I. L. Korber.
- VAJANSKÝ, Svetozár Hurban, 1956. *State o slovenskej literatúre*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- MILKIN, Tichomír [TICHOMÍR], 1920. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča*. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1920, s. 692-693.

Literatúra

- GOSZCZYŃSKA, Joanna, 2008. *Synowie Słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- GOSZCZYŃSKA, Joanna, 2015. *Wielkie spory małego narodu*. Warszawa: Elipsa.
- NYCZ, Ryszard, 2012. *Możliwa historia literatury*. In FAZAN, Jarosław – ZAJAC, Krzysztof, ed. *Na pograniczach literatury*. Kraków: Universitas, s. 14-15.
- ZAJAC, Peter – SCHMARCOVÁ, Lubica a kol., 2016. *Slovenský romantizmus. Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu*. Brno: Host.

Mgr. Irena Bilińska, PhD.
Uniwersytet Warszawski
Studium Europy Wschodniej
Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa
Polska
E-mail: i.bilinska@uw.edu.pl